

רשתות של תפיסה

מתווה לאונטולוגיה עכבישית

אסי משולם

"בספר האינסופי של סודות הטבע, מעט אני יכול לקרוא"

- ויליאם שייקספיר

עד לא מזמן, כל ייחוס של תכנון, אמפתיה, מודעות עצמית או חשיבה יצירתית לבעלי חיים שאינם אדם, נחשב להשלכה אנתרופוצנטרית. ציפור שבונה קן מתוחכם, חתול שנחלץ לעזרתו של חתול אחר, קופה שמחנכת את בנה, פרה שמקוננת על פרידתה הכפויה מן העגל שזה עתה נולד, נחשבו לכאלה שמבטאים התנהגויות אינסטינקטיביות, ולא, חלילה, מורכבות רגשית או אינטלקטואלית. כולנו קיבלנו על עצמנו את תורתו של דרווין שלימד אותנו שההומו-סאפיינס הוא יצור ככל היצורים ולא ברייה מיוחדת שנבראה בצלמו של האל, אבל בכל זאת, הגישה הרווחת הייתה, ועודנה, שתודעה היא עניין שהתפתח – יחסית לאחרונה ובאופן בלעדי – אצל ההומו-סאפיינס, וקרוב לוודאי שהיא חסרה ביצורים אחרים. הרי לא יתכן שבלי שפה ובלי מכונית, בלי מצוות ובלי אידאולוגיות, יימצאו לטאות, כלבים ותמנונים, יחד עם בני האדם על אותה מדרגה בסולם ההיררכי של ההתפתחות האבולוציונית; היררכיה, שמקורה, לרוב, בדואליזם גוף-נפש ובתורות המוסר המונותאיסטיות.

באיחור גדול למדי, החל המדע בשנים האחרונות לגלות עניין משמעותי בהלכותיהם של יצורים לא אנושיים – מפטריות וצמחים ועד בעלי חיים – ולהעז להעלות על הדעת כי הללו מסוגלים לצורות מסוימות של חוויה, תקשורת, פתרון בעיות, מחשבה ואולי אפילו יצירתיות. הפרספקטיבה הרדוקציוניסטית של המדע המודרני, שנוהגת לנתח את הכול במונחים של פירוק ומכניזמים, מתחלפת לאט לאט בפתיחות לאפשרות שהחוויה הסובייקטיבית אינה נחלתו הבלעדית של ההומו-סאפיינס, וכי ישויות שאינן אנושיות עשויות לגלות סימנים

של למידה, זיכרון ותודעה.¹ במקביל, השדה של השיח הפילוסופי התפנה אף הוא לעסוק בפיתוחן של נקודות מבט חדשות על המציאות, שמבקשות להסיט את נקודת המוצא מן המבט האנושי, ולבחון את העולם דרך פרספקטיבות חדשות שאינן אנתרופוצנטריות. לאור המשבר האקולוגי שהגיע לשיא בשנים האחרונות והחל לתפוס מקום חשוב בשיח הציבורי, תיאוריות כמו הפילוסופיה מוכוונת אובייקטים (Object Oriented Ontology),² הפאנסיכזם (Panpsychism),³ 'העולם היותר-מן-האנושי' (More-than-Human-World),⁴ ומבטים חדשים על אפיסטמולוגיות של אנימיזם,⁵ תפסו תאוצה ומקום מכובד בהגות העכשווית, והן ממלאות את מדפי הספרים בתחומים הרלוונטיים.

הטקסט הבא מבקש "לרכב על הגל", להצטרף לגוף העבודה המצטבר הזה, ולהתכנס אף הוא, אמנם בצניעות, תחת הניסיון, הנואש למדי, להציל את העולם באמצעות שינוי פרדיגמטי של המחשבה האנושית. יש להודות: זהו טקסט אנתרופוצנטרי. הוא נכתב מתוך נקודת מבט אנושית, עם ומתוך ההבנה הקאנטיאנית שלכותב אין שום אפשרות לחמוק מנקודת מבט שכזו. על אף הניסיון הכן לעשות את הבלתי אפשרי, זהו טקסט השלכתי לחלוטין. הכותב, בן לשני הורים אנושיים שהולכים על שתיים, נטל על עצמו אפוא משימה אבודה מראש. אולם, יש לציין, כי לכישלון הצפוי המגולם במטלה הזאת, יש ללא ספק פוטנציאל מרהיב: כי מוטיבציית העל של הטקסט, האנתרופוצנטרי בהכרח, היא לחתור תחת המחשבה האנתרופוצנטרית עצמה. המאמר מציג תרגיל מחשבה שכרוך בהשגה של דבר בלתי אפשרי: הדרך שבה בעלי חיים ששונים באופן מהותי מאתנו, תופסים את הקיום.

עבודות לא מעטות שמבקשות להזכיר לבני האדם את היותם בעלי חיים, נעשו זה מכבר.⁶ גם ניסיונות להבין כיצד חושבים בעלי חיים אחרים נגעו פה ושם בבעיית התודעה ובהבנה כי האחר-שאינו-אדם חסום בפנינו באופן מוחלט.⁷ הוגים רבים שהיוו השראה לכתיבת המאמר הזה ושבאמתחתם כבר יש מספר לא מבוטל של הישגים, אף הם נתקלים בסופו של דבר בקיר השקוף של קצה האפשר.⁸ לכן הרשימה הנוכחית מציגה ניסיון נואש, אולי מגוחך, להציג מתווה לאונטולוגיה חיייתית (מסוג מסוים), כאשר המטרה העומדת בבסיסה היא משולשת: (1) למצוא השראה בתפיסת עולם (ספקולטיבית אמנם) שאינה אנושית, על מנת לשנות את נקודת המבט האנתרופוצנטרית על הקיום ולהיפתח לפרספקטיבות אחרות.⁹ (2) לערוך היכרות ולעודד הזדהות עם יצור שעל פי רוב מעורר רתיעה וגועל, ושצאל רוב בני האדם נתפס כישות חייזרית ומנוכרת לחלוטין מהקיום האנושי. גישה כזו, של היכרות והזדהות עם יצורים בלתי אנושיים שחולקים עמנו את החלקה הקטנה הזו ביקום, עשויה להוביל לעולם סובלני ושיתופי יותר, והכי חשוב – בר קיימא. (3) לקדם את ההבנה כי בני

¹ למשל, על תקשורת ותודעה אפשרית בצמחים, ראו עבודות של סוזן סימרד (Suzanne Simard), מוניקה גגליאנו (Monica Gagliano) ואחרים.

² Harman, G. (2018). *Object-oriented ontology: A new theory of everything*. Penguin UK.

³ Goff, P. (2017). Panpsychism. *The Blackwell Companion to Consciousness*, 106-124.

⁴ de La Bellacasa, M. P. (2017). *Matters of care: Speculative ethics in more than human worlds*. U of Minnesota Press.

⁵ Harvey, G. (2014). *The handbook of contemporary animism*. Routledge.

⁶ ראו למשל ;Challenger, M. (2021). *How to be Animal: A New History of what it Means to be Human*. Penguin.

וגם: Abram, D. (2010). *Becoming animal*. Green Letters, 13(1). pp. 7-21.

⁷ Nagel, T. (1974). *The Philosophical Review*. *What is it Like to Be a Bat*. Pp. 435-450.

⁸ ברקע העבודה הנוכחית מקום של כבוד שמור להוגות והוגים רבים שלא הוזכרו לאורך המאמר, ביניהם ברוך שפינוזה, פרידריך ניטשה, אדמונד הוסרל, ז'ורז' בטאיי, ז'וליה קריסטבה, דונה הראוויי, ועוד רבים, רבים אחרים.

⁹ ראו עבודה שצועדת בכיוון הזה, אבל במתודולוגיה מעט שונה: Marder, M. (2013). *Plant-thinking: A philosophy of vegetal life*. Columbia University Press.

האדם חולקים את העולם עם ישויות בעלות תפיסת וחויית מציאות שונות לגמרי, שככל הנראה לעולם לא נוכל באמת להתוודע אליהן. כשותפים שווים למגורים על פני הכוכב הזה, עלינו להבין ולקבל בהבנה, כי העולם מלא באין סוף של נקודות מבט שהן זרות לחלוטין זו לזו, וכי אף אחת מהן אינה עולה בחשיבותה על האחרת.

עכבישים

עכבישים עוררו את סקרנותו, כמו גם את פחדיו, של האדם מאז ומעולם. מיתולוגיות שונות ברחבי העולם שזורות בסיפורים על עכבישים ובדמויות שהושפעו מן החיה מרובת הרגליים הזו, שלחלקן אף יוחסו תכונות אלוהיות; האלה האורגת, אותו (Uttu), מן המיתולוגיה המסופוטמית,¹⁰ ארכנה (Arachne), האורגת היוונית, שקראה תיגר על האלה אתנה, שכעונש הפכה אותה לעכבישה,¹¹ אננסי (Anansi) האל התחבולן מאפריקה, אל הסיפורים, החוכמה והידע,¹² איקטומי (Iktomi), העכביש התחבולן מהפולקלור של בני הלקוטה,¹³ נריאו (Nareau) העכביש הבורא מאיי גילברט שבאוקיינוס השקט,¹⁴ ועוד.

עם שמונה עיניים ושמונה רגליים, עם יכולות טוויית המשי שלהם וטקסי ההזדווגות המיוחדים (והקטלניים לעתים) שלהם, מייצגים העכבישים הווייה שונה בתכלית מזו שלנו. לנוכחותם בחיינו יש איכות מתפרצת – עבור רובנו הם בדרך כלל לא רצויים והעובדה שהם חולקים עמנו מגורים מבלי שהזמנו לכך, לא מסייעת להם להתחבב עלינו בכלל. קרובים קרובים (רוב הסיכויים שכל מי שקורא/את את הטקסט הזה כרגע נמצא/ת במרחק סנטימטרים ספורים מעכביש, מבלי לדעת זאת) ועם זאת רחוקים מאד. לאור התכונות הביולוגיות וההתנהגותיות שלהם, תפיסת המציאות שלהם – אם היא יכולה להיחשב ככזו – ככל הנראה תהיה שונה לגמרי מזו האנושית.

מערכת העצבים המרכזית של עכביש ממוקמת ב'ראשחזה' שלו (שלא כמו אצל חרקים, הראש ובית החזה של העכביש משולבים זה בזה), והיא מורכבת ממסה גדולה יחסית של רקמת עצבים.¹⁵ מסה זו, המכונה לעתים קרובות "מוחו" של העכביש, משתרעת מטה לתוך הרגליים וגם שולטת באיברים הפנימיים שלו. לעכבישים יש גם כמה צבירי תאי עצב ('גנגליה'), השולטים בתפקודים ובתנועות הגוף המקומיות. לדוגמה, ישנן גנגליה ברגלי העכביש, והן השולטות בתנועת הרגליים. צבירים אלו יכולים לפעול באופן עצמאי במידה מסוימת, מה שמאפשר לעכביש להגיב במהירות לגירויים של מגע או רטט ללא צורך במוח שיעבד את המידע. מוחו של העכביש אחראי על עיבוד מידע חושי, שליטה בהתנהגות ותיאום תגובותיו לסביבה. לדוגמה, העכביש מעבד באמצעותו את התנודות והאותות הכימיים שבהם הוא משתמש כדי לתפוס את העולם. גודלו של המוח ביחס לגודל גופו של העכביש, גדול למדי בהשוואה לפרוקי רגליים רבים אחרים. עובדה זו מצביעה

¹⁰ בעיקר במיתוס על אנכי ונינחורסג. ראו: שפרה, ש. וי. קליין. (1996). בימים הרחוקים ההם – אנתולוגיה משירת המזרח הקדום. הוצאת עם עובד. עמ' 55-70.

¹¹ ראו אצל אובידיוס. (1965). מטמורפוזות. מוסד ביאליק. ספר שישי, עמ' 216-223.

¹² Abrahams, R. (1983). *African folktales*. Pantheon.

¹³ Jones Jr, S. S. (1978). *Tales My Grandfather Told Me: A Collection of Santee Sioux Tales*. California State University, Fullerton. pp. 45-59.

¹⁴ Cotterell A. (1989). *The illustrated encyclopedia of myths & legends*. Collins Australia.

¹⁵ Hill, D. E. (1975). The structure of the central nervous system of jumping spiders of the genus *Phidippus*

Babu, K. S., & Barth, F. G. (1984). Neuroanatomy of the central nervous system of the wandering spider, *Cupiennius salei* (Arachnida, Araneida). *Zoomorphology*, 104, pp. 344-359.

על כך שעכבישים עשויים להיות מסוגלים להתנהגויות מורכבות יחסית, וככל הנראה לקיים צורה כלשהי של למידה ושל פתרון בעיות. דוגמאות לכך שמינים מסוימים מסוגלים לתכנן מהלכי ציד מראש, ללמוד מטעויות, או אפילו להבחין בין כמויות של נטרפים פוטנציאליים, ידועות זה מכבר במחקר.¹⁶

מתוך התעמקות בתכונותיו ובאופיו המורכב והייחודי של העכביש, המאמר הבא מנסה לטוות רשת ספקולטיבית של רעיונות אודות האופן שבו אונטולוגיה עכבישית עשויה הייתה להיראות, לו הייתה כזו. כאמור, מדובר בתרגיל מחשבה בלבד, ובאופן בלתי נמנע כרוכה בו גם ראייה אנתרופוצנטרית. הרעיון הוא לבחון דרכים חדשות לאפיסטמולוגיה אנושית, דרך פילוסופיה משוערת של יצור שהוא שונה באופן קיצוני מאתנו. אונטולוגיה עכבישית, ספקולטיבית ככל שתהיה, עשויה לדחוף אותנו להטיל ספק בהנחות המוצא הפילוסופיות שלנו, ולאתגר אותנו לחשוב מעבר לנקודת המבט האנתרופוצנטרית. עולמו הפוטנציאלי של העכביש – עולם של שפות רטט, זמן מחזורי וקיום של בדידות עמוקה – עשוי לספק מראה ייחודית שבאמצעותה נוכל לבחון את מגבלות התפיסה שלנו, ולהרחיב, אולי, את האונטולוגיה האנושית. המציאות העכבישית כפי שתתגלה בפני הקורא במתווה המונח כאן, עשויה להיות כזו שבה הפיזיות והמידיות שולטות, שהגבול בין העצמי לעולם מטושטש על ידי רשת הקורים שמהווה מעין הרחבה של הגוף, שהקיום הוא קיום של בדידות, שבו האחר מייצג אך ורק תחרות, טרף, סכנה או מין פוטנציאלי.

המאמר נבנה בהשראת צורתה המוכרת של רשת הקורים של העכבישים הגלגלניים, שעליהם נמנים מינים רבים. זוהי אותה רשת בעלת צורה איקונית, שקוריה מאופיינים בצורה דמוית גלגל, והיא כוללת נקודה מרכזית אשר ממנה יוצאים קורים ראשיים, המחוברים ביניהם באמצעות קורי משנה שהותו בספירלה. כך, בנוי המאמר מסדרה של קורים ראשיים שנמתחו מנקודת המוצא, והם מבוססים על תכונותיו הידועות של העכביש,¹⁷ כאשר ביניהם מתוחים מעין קורי משנה, שמפרקים את הנושא המרכזי ובכך גם מחברים אותו למדורים האחרים במערכת. ה"קורים" העיקריים במתווה שלהלן, שנשענים על התכונות המזוהות עם העכבישאים, הם: התפיסה החושית והפיזית, התפיסה הרשתית, אינדיבידואליות, קיום של טורף/נטרף, תפיסת הזמן המחזורי, תפיסת ההתחדשות, והפעולה האינסטינקטיבית. תכונות אלה קשורות אחת בשנייה, נובעות זו מזו ואף מקיימות ביניהן יחסים של זיקה, אשר באים לידי ביטוי בתכונות המשנה שנסקרות לצד כל אחת מהן, כחלק מן הניסוי הספקולטיבי להתוויית האונטולוגיה העכבישית.

אונטולוגיה של העולם הפיזי

בעבודתו "פנומנולוגיה של התפיסה" (1945) הדגיש מוריס מרלו-פונטי את העובדה כי לגופנו ולמאפיינים הספציפיים שלו יש תפקיד מרכזי בעיצוב תפיסת המציאות שלנו; הגוף אינו ישות פסיבית אלא משתתף אקטיבי, המכונן את חוויותינו בעולם ואת התפיסה הנגזרת ממנה. עבור מרלו-פונטי, הגוף והעולם שלובים זה בזה באופן בלתי נפרד, בתהליך דינמי ומתמשך. הוא דוחה את ההבחנה הדואליסטית המסורתית בין

Cross, F.R. & Jackson, R.R. (2017). Representation of different exact numbers of prey by a spider-eating predator. ¹⁶ Jackson, R.R. & Pollard, S.D. ;In: *Interface Focus*.720160035. 20160035. <http://doi.org/10.1098/rsfs.2016.0035> (1996). Predatory Behavior of Jumping Spiders. In: *Annual Review of Entomology*. Vol. 41: 287-308.

¹⁷ לא כל העכבישאים נושאים את אותן התכונות. מדובר בסדרה גדולה מאד של בעלי חיים, שמורכבת מסוגים ומינים רבים מספור, שלעתים רחוקים מאד זה מזה בתכונותיהם. כך, למשל, ישנם עכבישים שצדים באמצעות רשת שעליה הם חיים וממתנינים בסבלנות רבה, וישנם כאלה, הצדים באופן אקטיבי, ללא שימוש במלכודת קורים. הטקסט הנוכחי נוגע בתכונות המשותפות למרבית העכבישאים, אולם הוא כוללני במהותו, ויש לזכור שיתכנו מינים מסוימים שאינם עונים על כל התכונות המתוארות בו.

נפש וגוף, ותומך במקום זאת בסובייקטיביות גופנית. זה לא שאנחנו בעלי גוף, אנחנו הגוף שלנו, ודרך הקיום הגופני, אנו משליכים את עצמנו לתוך מצבים, מקיימים אינטראקציה עם אחרים, ומעצבים את הבנתנו את המציאות.¹⁸ הגוף העכבישי שונה מאד מן הגוף האנושי, ועל כן יהיה זה תרגיל מעניין לחשוב כיצד תכונותיו הפיזיות עשויות להשפיע על התפיסה העכבישית. עבודתו של מרלו-פונטי היוותה השראה לשורות הבאות, שבהן מצוינות התכונות הפיזיות של העכבישאים, והאופנים שבהם תכונות אלה עשויות להשפיע על תפיסת המציאות שלהם.

ריבוי גפיים: העובדה שהוא בעל שמונה רגליים עשויה לעצב בצורה עמוקה את השקפת עולמו של העכביש. היכן שבני אדם חושבים במונחים של ניגודיות בינארית (שמאל/ימין, למעלה/למטה, קדמי/אחורי), עכבישים עשויים להמשיג את העולם בצורה רדיאלית או רב-כיוונית יותר, בהתחשב בשמונה נקודות המגע והתנועה שלהם. בעוד שהאדם ההולך על שתיים מקיים יחס אנכי למציאות, שבה גופו נמתח מלמטה כלפי מעלה, לעכבישאים עשויה להיות תפיסה אופקית והיקפית יותר. במחשבה על רעיון ה"אפורדנסס" (affordances) של גיימס גיי גיבסון,¹⁹ המציע שאורגניזמים תופסים את סביבתם במונחים של אפשרויות פעולה (בפשטות: אני רואה את הפונקציה של הכיסא לפני שאני מבחין במרכיביו האחרים), נקודות המגע המרובות של העכבישים עשויות להעניק להם תפיסה מורכבת יותר של תנועה ואיזון, ולהציע הבנה עשירה יותר של פעולה ואינטראקציה, ממה שהתפיסה האנושית מאפשרת לנו.

ריבוי עיניים: לעכבישאים יש על פי רוב שמונה עיניים, אם כי לא כולן מתפקדות באופן דומה לזה של עיניים אנושיות. חלק מהן מחוללות ראייה שמזכירה את זו שלנו (עד כדי יצירת דימויים), וחלק מוקדשות יותר להבחנה בדרגות שונות של תנועה ותאורה.²⁰ עובדה זו בוודאי משפיעה על הדרך שבה עכבישים תופסים את המציאות. יתכן כי אין להם אותה חדות הראייה כמו אצל בני אדם, אבל תפיסת עולמם עשויה להיות כרוכה ב'ראייה' מפוצלת יותר, רבת פנים. העובדה שלעכבישים מסוימים יש סטים שונים של עיניים עבור משימות שונות (זיהוי אור, תנועה או צורה, כאמור) יכולה להוליד מושגים אונטולוגיים מעניינים לגבי אופי התפיסה והמציאות. הם עשויים להבדיל מבחינה פילוסופית בין סוגים שונים של 'ראייה', ולהקצות סטטוסים אונטולוגיים שונים לכל אחד מהם.

שלד חיצוני: לעכבישים, כמו לפרוקי רגליים אחרים, יש שלד חיצוני המספק להם גם מבנה וגם הגנה. ה"עצמי" שלהם מוכל כולו, במובן מסוים, בתוך מעטפת קשיחה. זאת בשונה מן המעטפת העורית שיש לבני האדם, שהיא דיפוזית וחדירה יותר מזו של השלד החיצוני שיש לפרוקי הרגליים.²¹ דבר זה יכול להוביל לתפיסה שונה מהותית של הגוף והעצמי בהשוואה לבני אדם, עם העור, הבשר הפגיע והשלד הפנימי. עכבישים עשויים להתייחס לגופם כאל מבצר בלתי חדיר או כאל ישות מוצקה אחת, מה שעלול להוביל

¹⁸ Merleau-Ponty, M., & Smith, C. (1962). *Phenomenology of perception* (Vol. 26). London: Routledge.

¹⁹ Gibson, J. J. (1977). The theory of affordances. *Hilldale, USA, 1*(2), 67-82.

²⁰ הראייה החדה, והקרובה יותר לזו האנושית, היא נחלתם של העכבישים הקופצים בעיקר, אשר נדרשים לכישורים לציד אקטיבי. העכבישים שמבלים את חייהם על רשתות ולוכדים באמצעותן את טרפם, נסמכים יותר על חוש המישוש והרטט. ראו Harland, D. P., Li, D., & Jackson, R. R. (2012). How jumping spiders see the world. In O. F. Lazareva, T. Shimizu, & E. A. Wasserman (Eds.), *How animals see the world: Comparative behavior, biology, and evolution of vision*. pp. 133-163. Oxford University Press; Jackson, R.R. & Pollard, S.D. (1996). Predatory Behavior of Jumping Spiders. In: *Annual Review of Entomology*. Vol. 41: 288-289.

²¹ לדיון בעניין המעטפת העורית של האנושי, ראו Anzieu, D., & Turner, C. T. (1989). *The skin ego*. Yale University Press; וגם אנזייה, ד. 2004. ה'אני-עורי'. מצרפתית: רוזן, א. הוצאת תולעת ספרים.

לרעיונות שונים מאוד לגבי עצמיות, הגנה, פגיעות ושינוי. אם מסוגלים העכבישים לתפיסת עצמי מורכבת, ספק אם הדואליזם הקרטזיאני גוף-נפש, מהווה בה מרכיב משמעותי.

התנשלות: יחד עם זאת שהשלד החיצוני של העכבישאים עשוי היה לפתח תחושת זהות מוצקה ומוניסטית, העובדה שהם משילים את הכיסוי החיצוני של גופם בכל אחד משלבי הגדילה שלהם, עשויה להוביל להבנה של היעצמי כישות זרמת, משתנה ולא סטטית. הם יתפסו את הזהות כמשהו שניתן להשיל ולחדש, בדיוק כמו הכסות החיצונית שלהם. מחשבות על צמיחה, שינוי וגלגולי חיים בהחלט עשויות לתפוס מקום חשוב באורח חיים שכזה; פעולת ההתנשלות עשויה להתפס כשינוי אישי עמוק, מעין לידה מחדש או התחדשות, השלכת היעצמי הישן כדי לפנות מקום ליעצמי חדש.

ייצור ארס וייצור משי: לעכבישים יש גם תכונות פיזיולוגיות ייחודיות כמו ייצור ארס ומשי. הפילוסופיה של העכביש עשויה להתייחס לאלו כהיבטים אינטגרליים של הקיום. ארס, כלי לציד והגנה, יכול להיחשב כמטאפורה לכוח, סכנה או טרנספורמציה, בעוד שהמשי, המשמש לבנייה, לכידה ולפעמים אפילו לרבייה, עשוי להיחשב כסמל ליצירתיות, חיות ולכידות.²² העובדה שהעכביש רוקח חומרים אלה בגופו, ולמעשה לא נדרש לסיוע חיצוני כדי לקיים את "כוחות העל" הללו, בוודאי עשויה להשפיע על תפיסת המציאות והזיקה שמתקיימת בין הסובייקט העכבישי והטכנולוגיה שבה הוא עושה שימוש.

תפיסות חושיות

עכבישים מסתמכים בעיקר על אותות רטט, רמזים כימיים ומגע פיזי. לכן, ההבנה האונטולוגית שלהם את המציאות עשויה להיות שונה בתכלית משלנו, בני האדם. לדוגמה, ההמשגה שלהם של 'מרחק' או 'מרחב' יכולה להיות שונה לגמרי, להתבסס יותר על רעידות או על אותות כימיים, מאשר על תפיסה חזותית. ייתכן אפוא שרעיונות של 'כאן' ו'שם' אינם קיימים עבור העכביש באותו אופן שהם קיימים עבורנו.

תפיסת מישוש: לעכבישים יש חוש מגע חד, המוגבר על ידי השערות והקוצים הרגישים שעל רגליהם. אלה מאפשרים להם לחוש זרמי אוויר, רעידות ומגע פיזי. מנקודת מבט פילוסופית, עכבישים עשויים להתייחס ל'מציאות' כמשהו מוחשי וישיר בעיקרו. דבר זה יכול להתבטא בהתמקדות אונטולוגית בחוויה ישירה ובאינטראקציה פיזית. בעולמם של העכבישים, מה שאי אפשר לגעת בו עלול להיחשב כלא קיים, או לכל הפחות לדבר-מה מסדר של מציאות פחותה.

תפיסת רטט: עכבישים מסתמכים במידה רבה על רעידות לציד ולתקשורת. הם מפרשים את העולם בצורה משמעותית דרך הרטטים הללו ברשת הקורים שלהם. כתוצאה מכך, האונטולוגיה של עכביש יכולה לכלול מושגים מורכבים לגבי הכוחות ה'בלתי נראים' של העולם, המיוצגים על ידי הרטטים שהם יכולים לחוש אך לא לראות. העולם יכול להתפס כרשת של רטטים מחוברים, כאשר כל יצור ואובייקט תורמים להרמוניה או לדיסוננס של השלם. מחקרים הראו כי עכבישים מקיימים בחירות מורכבות באמצעות תקשורת הכוללת שימוש ברטט, כמו למשל בסיטואציות של חיזור ובחירת בני זוג פוטנציאליים.²³

²² בהקשר הזה מעניין לחשוב על ההשלכה (thrownness) אל הקיום של היידיגר. ראו Heidegger, M. (2010). *Being and time*. Suny Press.

²³ Uetz, G.W. et al. (2017). Complex signals and comparative mate assessment in wolf spiders: results from multimodal playback studies. In: *Animal Behaviour*. Volume 134. pp. 283-299.

תפיסה כימית: עכבישים משתמשים באותות כימיים למטרות שונות, כמו מציאת בני זוג או זיהוי טרף. תכונה זו, עשויה כמובן להוליד תפיסת עולם המדגישה קשרים ו'אותות' בלתי נראים בסביבה. אפשר לראות ב'מציאות' מעין מרבד של שבילים כימיים, עם ויכוחים פילוסופיים אפשריים סביב טיבם של הקשרים הבלתי נראים, אך הקריטיים, הללו.

תפיסה מרחבית: בניגוד לבני אדם, ולמעט מספר מצומצם של מינים, עכבישאים אינם מסתמכים במידה רבה על ראייה כדי להבין יחסים מרחביים. הם עשויים להמשיג 'מרחב' ו'מרחק' על סמך מידע חושי אחר כמו רעידות או אותות כימיים. מושגים של 'קרוב' ו'רחוק' עשויים להיתפס בצורה שונה, אולי פחות כ'פערי' ו'זואלי' ויותר כהבדל בעוצמת האות או עיכוב זמן ברטט.

אונטולוגיה ממוקדת רשת

עבור רוב העכבישים, כידוע, רשת הקורים מהווה מרכיב משמעותי ומכריע מאד בחייהם ובפוטנציאל השרידות שלהם. זהו כלי ציד, מחסה, מכשיר למשיכת בני זוג ועוד. הרשת מגלמת הרחבה של חושיו של העכביש, ולמעשה הארכה של גופו.²⁴ תכונה זו עשויה להוביל לתפיסה שבה החלוקה בין 'עצמי' ו'סביבה' מטושטשת, וחפצים שנוצרו על ידי הפרט יכולים להפוך לחלק בלתי נפרד מה'עצמי' שלו. דיונים פילוסופיים מעניינים עשויים להיות על טבעה של הרשת, על היחס שלה לעכביש, ועל השאלה האם הרס של הרשת פירושו אובדן של העצמי. כאשר אנו יוצאים לבחון כיצד רשת הקורים עשויה להשפיע על האונטולוגיה העכבישית, מעניין להרהר ברעיונותיהם של אנדי קלארק ודיוויד צ'למס על 'התודעה המורחבת'; השערת התודעה המורחבת טוענת שההכרה והעיבוד הקוגניטיבי אינם מצויים אך ורק בגבולות הפרט, אלא עשויים להשתרע אל תוך סביבתו. הם טוענים שכאשר כלים או טכנולוגיות הופכים חלק בלתי נפרד מהתהליכים הקוגניטיביים, כמו אחסון זיכרון או פתרון בעיות, כלים אלו הופכים למעשה להרחבות של התודעה. לפיכך, קלארק וצ'למס מציעים שהסביבה ממלאת תפקיד פעיל בהנעת תהליכים קוגניטיביים, בניגוד לתפיסה המסורתית של קוגניציה כתהליך המתרחש אך ורק בתוך המוח.²⁵

העצמי והחוץ: הרשת עשויה לטשטש את הגבול בין העצמי של העכביש לעולם החיצון. כהרחבה של גופו, עשויה הרשת להיחשב כחלק מה'עצמי', מה שיוביל לאונטולוגיה שבה ההוויה משתרעת מעבר לגוף הפיזי. כאן עשויות להתעורר שאלות מעניינות לגבי היכן מסתיים העצמי ומתחיל ה'אחר'. אלה שאלות שמוכרות לנו מן ההגות האנושית, העוסקת אף היא בגבולות העצמי ובהרחבות שלו (למשל, עד כמה ביתו של האדם משמש כהרחבה של העצמי שלו),²⁶ אולם האונטולוגיה העכבישית עשויה להוביל לפיתוחם והופעתם של מושגים ושאלות חדשים לגמרי.

יצירה והרס: עכבישים יוצרים ומשמידים את הקורים שלהם באופן קבוע. תכונה זו מעוררת מחשבות על בריאה, הרס ולידה מחדש. ניתן לראות את תהליך בניית הרשת כפעולה של יצירה עצמית או של הרחבה עצמית. הרס של רשת, בין אם על ידי טורף, טרף או העכביש עצמו, עשוי להיראות כצורה של הרס עצמי או

²⁴ Japyassu, H.F. & Laland, K.N. (2017). Extended spider cognition. In: *Animal Cognition* 20. pp. 375-395.

²⁵ להרחבה ראו Clark, A., & Chalmers, D. (1998). The extended mind. *analysis*, 58(1), pp. 7-19.

²⁶ בעניין הבית כהרחבה של העצמי ראו Bachelard, G. (2014). *The poetics of space*. Penguin.

של טרנספורמציה. ניתן לראות את הבנייה מחדש של הרשת כלידה מחדש או חידוש, בדומה לאופן שבו בני האדם תופשים תהליכים של חידוש וחניכה.

קשר הדדי ותלות: קורי העכביש מסמלים רשת מורכבת של קשרים, ומעלים על הדעת מושגים כמו הדדיות ותלות. כל קור ברשת נסמך על הקורים האחרים ליציבותו. מנקודת המבט הזו, כל אירוע או ישות ביקום עשויים להיראות כקשורים זה לזה, כאשר קיומו ומעשיו של האחד, משפיעים על האחרים. רשת הקורים מעלה על הדעת את המודל שניסחה ההגות הסטרוקטורליסטית, שבו מופיעה השפה כרשת של סימנים, כאשר כל סימן תלוי בשכניו למארג.²⁷ מעניין לחשוב על השפה מן הזווית העכבישית, לא רק כרשת של סימנים המשפיעים ותלויים זה בזה, אלא גם כטכנולוגיה להשפעה ממשית על המציאות שאיננה ישירה ואינה כרוכה במגע ישיר של הגוף.

תפיסה ומציאות: כפי שתואר בפרק הקודם, הרשת פועלת כאיבר חישה עבור העכביש, בכך שהיא לוכדת רעידות מהסביבה. עניין זה יכול להוביל לאונטולוגיה המדגישה את תפיסת הרטט כבסיס של המציאות. ה'אמיתי' יכול להיות מה שנתפס דרך הרשת ומעביר באמצעותה את גלי הרטט אל קצות הגוף, בעוד ה'לא-אמיתי' או ה'לא-נודע' עשוי להיות מה שקיים מחוץ לתפיסה זו.

שהייה בהיפוך: מיני עכבישים רבים שוהים על גבי רשתות הקורים שלהם כשהם הפוכים ביחס למציאות כפי שהיא נחוות על ידי הגוף האנושי. מדובר במינים ששהייתם בהיפוך ממושכת, ולא בכאלה שמפעם לפעם מזדמן להם לשהות כשרגליהם מצביעות לכיוון השמיים. עבור פרטים אלה, ה'למעלה' שלנו הוא ה'למטה' שלהם, ולהיפך. פרספקטיבה כזו (שיתכן ואף יש לה השלכות פיזיולוגיות) עשויה להשפיע עמוקות על הבנתם של העכבישים את המרחב, את המציאות ואפילו את תפיסת הזהות שלהם, בהנחה שכזו אכן קיימת.

גרביטציה: היכולת לטוות קור באופן ספונטני, ולמעשה להוציא מתוך גופך חבלי הצלה בכל הזדמנות שהנדך נדרש/ת לכאלה, יש בה מן הסתם להשפיע על תפיסת הגרביטציה ושיווי המשקל, ולהפוך נפילות ופציעות שכרוכות בהן, לעניין שכמעט אינו בנמצא. יחד עם שינוי האוריינטציה הכרוך בשהייה בהיפוך, העכביש כמעט ולא נדרש להתמודד עם סוגיות של שמירה על שיווי משקל, הבדלי גבהים וכדומה. דבר זה בוודאי משפיע על תפיסת החלל העכבישית, שתהיה שונה באופן מהותי מזו שלנו, המאופיינת בכיוונים ובגבולות ברורים; לכולנו ברור מה למטה ומה למעלה, וחיינו מתנהלים בכיוונות מאד מסוימת, שהיא אנכית בהרבה מזו של העכבישאים.

מלכודת וחופש: הרשת היא גם בית וגם כלי ציד עבור העכביש, והיא מייצגת גם ביטחון וגם סכנת חיים (לטרף, או לפרט הנקלע לרשתו של אחר). זה יכול כמובן להוביל למושגים פילוסופיים על הטבע הכפול של הקיום: חופש והילכדות, חיים ומוות, בטחון וסכנה.

המחשבה על אונטולוגיה עכבישית רשתית, מעלה על הדעת את מושג ה'ריזום' של דלז וגואטרי.²⁸ ניתן לראות את קורי העכביש, ברשת החיבורים המורכבת שלהם, כהתגלמות פיזית של הריזום. כל קור ברשת מחובר לקור אחר, מבלי שקור אחד הוא מטבעו חשוב או מרכזי יותר מן האחרים. הריזום גדל על ידי כך שהוא "יורה" לכל הכיוונים, ויוצר רשת של צמתים מחוברים ללא מרכז ייעודי. יישום מושג זה על האונטולוגיה העכבישית יכול להוביל להבנה של העולם כמקושר ביסודו, וככזה שאינו היררכי. בדיוק כפי שאין 'מרכז' או

²⁷ הרעיון שהשפה בנויה כמארג של מסמנים הופיע לראשונה בעבודתו של פרדינן דה סוסיר, אבל הורחב באמצעות מושג ה"הבדל"

של דרידה. ראו Derrida, J. (2001). *Writing and difference*. Routledge.

²⁸ Deleuze, G., & Guattari, F. (2004). *EPZ thousand plateaus*. A&C Black.

'ראשי' אחד של הרשת הריזומטית,²⁹ ייתכן שאין 'מרכז' או 'ראש' ברור של היקום. ניתן לראות כל יצור, אובייקט ואירוע כצמתים מחוברים זה לזה בתוך רשת עצומה ומורכבת של קיום. המושג הריזומטי מתיישב גם עם היצירה וההרס של הרשת. דלז וגואטרי טוענים שהריזום יכול להישבר או להקרע בכל נקודה, ובכל זאת הוא יתחיל לצמוח שוב לאורך קו חדש. באותו אופן, עכביש יכול לאבד או להרוס את הרשת שלו, רק כדי לבנות וליצור מחדש את הקשר שלו לעולם.

אונטולוגיה של טורף-נטרף

עכבישים הם טורפים, וחייהם סובבים סביב מעגל הציד והאכילה. על כן סביר שהפילוסופיה שלהם תתרכז סביב תפקידים של 'צייד' ו'טרף', ואולי תייחס משמעות או מטרה עמוקה יותר לתפקידים אלה. רעיונות של חיים, מוות וקיום עשויים להיות ממוסגרים בהקשר זה. לדוגמה, ניתן להשוות את מושג ה'קיום' לתהליך המתמשך של ציד ואכילה, בעוד שמושג ה'מוות' נקשר בדרך כלל עם הפיכתו של העכביש עצמו לטרף.

קיום באמצעות ציד: כטורפים, הישרדותם וקיומם של העכבישאים סובבים סביב ציד. לכן הם עשויים להשוות 'חיים' או 'קיום' לציד מוצלח. ניתן לראות את פעולת הציד כחלק המהותי וה'אמיתי' ביותר בקיום, פעילות מפתח המגדירה את הווייתם של העכבישים. הטכנולוגיה המשמשת את העכביש בציד – המשי, הארס והאנזימים המשמשים לפירוק לשד הטרף – מיוצרת בגופו ומהווה חלק אינטגרלי ממנו, שמשפיע באופן משמעותי על ה'היות בעולם' של העכביש, בשונה מבעלי חיים אחרים שבגופם לא מתקיימות הפונקציות המשוכללות הללו.³⁰

דינמיקה של כוח: הדינמיקה של טורף-נטרף יכולה להוביל לרעיונות על כוח ודומיננטיות. האונטולוגיה העכבישית עשויה לכלול היררכיה של יצורים, המבוססת על תפקידיהם כטורפים או כנטרפים. ניתן להגדיר 'כוח' או 'עליונות' במונחים של יכולתו של הפרט לצוד ולהימנע מלהפוך לטרף בעצמו. במציאות העכבישית, כל יצור זר, כל 'אחר', עשוי להיות טרף או עלול להתגלות כטורף.

חיים ומוות: מעגל החיים והמוות עשוי להיות קשור באופן אינטימי ליחסי טורף-נטרף. ניתן להתייחס ל'חיים' כמצב של להיות טורף, של יכולת לצוד ולהרוג, בעוד ש'מוות' עשוי לסמן את ההיפכות לטרף – להיות ניצוד ולהיהרג. ניתן לראות את המעבר מחיים למוות לא רק כתהליך ביולוגי, אלא כשינוי במעמדו של הפרט מצייד לניצוד.

דואליזם של פחד ותשוקה: כציידים, עכבישים עשויים היו לפתח אפיסטמולוגיה שרואה את העולם במונחים של חרדה ותשוקה – פחד להיפך לטרף והשאיפה להפוך את האחר לטרף. ניתן לראות בשני הכוחות הללו את המניעים הבסיסיים של החיים, כאשר הפרספקטיבה העכבישית מקצינה אותם באמצעות רדוקציה, שמעלה על הדעת את מודל הנפש הפרוידיאני, ואת שימושיו של פרויד במושגים 'ארוס' ו'תנטוס'.³¹

²⁹ ראוי לזכור כי אצל חלק ממיני העכבישים, לרשת יש מרכז ברור, שעליו ממתין העכביש לטרפו, כשהמלכודת הפרושה מסביבו מאפשרת לו יכולת חישה היקפית.

³⁰ ראו Heidegger, M. (1977). The question concerning technology. In W. Lovitt (Trans.), *The question concerning technology and other essays*. pp. 3-35. Harper & Row

³¹ Freud, S. (2015). Beyond the pleasure principle. *Psychoanalysis and History*, 17(2), pp. 151-204.

מחזורי הטבע: הדינמיקה של טורף-נטרף עשויה להוליד ראייה מחזורית של הטבע. פעולת הטריפה היא חלק מהמעגל הטבעי של חיים, מוות ולידה מחדש. העכבישים עשויים לראות את העולם כמחזור מתמשך של היות צייד והיות-ניצוד, כאשר כל יצור ממלא את תפקידו בשמירה על האיזון הקיומי.

יחס של אינטימיות עם המזון: בכל מעשה של ציד וטריפה מגולמת גם רמה מסוימת של אינטימיות בין הטורף וטרפו.³² רוב מיני העכבישים לא אוכלים את טרפם בשלמותו, כי אם מפרישים אנזימים שממיסים את הרקמות הפנימיות של הטרף, ומאפשרים לעכביש לשאוב אותן אל מערכת העיכול שלו, שמסוגלת לעכל רק מזון נוזלי. תהליך המסת הרקמות ו"שתיית" לשד הטרף עשוי לקחת זמן רב מאד, כך שהעכביש מוצא את עצמו בבילוי ארוך שכרוך בהעברה איטית של אנרגיית חיים מגוף אחד לאחר. היחס שנוצר בין העכביש לטרפו, האינטימיות שמגולמת בו, וצורת הצריכה המיוחדת של המזון, עשויים להשפיע מאד על היחס של העכביש לכל טרף פוטנציאלי, ועל מערכת היחסים הדיאלוגית שבין העכביש למזון שהוא צורך. האכילה אינה עניין של מה בכך – היא פעולה של התייחדות מתמשכת ויש בה איכות ריטואלית, שבמסגרתה המזון "נותן את עצמו" לא פחות משהניזון לוקח.

בעוד שהן לגמרי ספקולטיביות, נקודות אלה ממחישות כיצד הדינמיקה של טורף-נטרף, היבט בסיסי בקיומו של העכביש, עשויה להשפיע עמוקות על האונטולוגיה שלו. הפילוסופיה העכבישית הפוטנציאלית, המגולמת בציד מתמיד, ב"משחקי" כוח ובמעגל של חיים ומוות, מעלה על הדעת את מאבקי הכוח וההישרדות האנושיים. בני האדם אינם מהווים עוד טרף פוטנציאלי שכיח עבור בעלי חיים אחרים, ולמעשה נפלטו זה מכבר משרשרת המזון של עולם החי, אך יהיה זה טיפשי להתכחש לאיכויות הטורף-נטרף שבכל זאת מגולמות במציאות האנושית, שהנה רוויה במלחמות ובקונפליקטים.

אונטולוגיה של זמן מחזורי

עכבישים עשויים לתפוס את הזמן כסדרה של אירועים חוזרים (יום-לילה, עונות, זמני הזדווגות וכדומה), במקום כהתקדמות ליניארית. המושג 'עתידי' עשוי להיות שונה מאוד מזה של בני האדם, עד לא קיים, בעיקר במקרה שחסרה מודעות לקץ הצפוי של החיים (זאת איננו יודעים לגבי העכבישים). תפיסה כזו, בכל אופן, עשויה להוביל לאונטולוגיה שמדגישה חזרתיות, הישנות ומעגליות, על פני לינאריות ופעולה בכיוון אחד.

עונתיות ומחזורי חיים: עכבישים, כמו בעלי חיים רבים שאינם אנושיים, חווים את העולם במונחים של מחזורים מעגליים כמו מחזורי יום-לילה, שינויים עונתיים ושלבים שונים של מחזורי החיים. המושג הפילוסופי שלהם ליזמן עשוי שלא לכלול עתיד שונה בתכלית מההווה או מהעבר, כפי שבני אדם מדמיינים לעתים קרובות. במקום זאת, ניתן לראות ביזמן סדרה של דפוסים ומחזורים חוזרים.

קיום והישנות: בתפיסת עולם מחזורית זו ניתן היה לראות את רעיון הקיום אף הוא כמחזורי. במקום לראות את החיים כמסע ליניארי מלידה למוות, עכבישים עשויים לראות את החיים כמחזור של שלבים שחוזרים על עצמם: לידה, צמיחה, רבייה, מוות ולאחר מכן לידה מחדש (דרך הצאצאים); ישנם מיני עכבישים שבהם נצפתה מטריפאגיה – תופעה שבה האם מקריבה את עצמה ומאפשרת לצאצאיה להיזון

³² האנתרופולוגית נסטסיה מרטין שהותקפה על ידי דוב שהשמיד את לסתה, תיארה את האירוע כפעולה "אינטימית יותר מכל דבר שיכולתי לדמיין". ראו גיימיסון, ל. (2023) נשיקת דב. הזמן הזה 5.

מגופה, ובכך היא מספקת להם את הארוחה המשמעותית הראשונה בחייהם, ומגדילה את סיכויי ההשרדות שלהם.

פעולה ותוצאה: מושג מחזורי של זמן יכול להוביל להבנה שונה של סיבה ותוצאה. במקום לראות בפעולות והשלכותיהן תהליכים ליניאריים, עכבישאים עשויים לראות בהן חלק ממעגל של פעולות ותגובות, שחוזרות על עצמן לאורך זמן.

שינוי ויציבות: בתפיסת עולם מחזורית, שינוי ויציבות אינם מנוגדים זה לזה, אלא הם חלק מאותו תהליך. העונות המתחלפות או שלבי החיים צפויים ויציבים בהישנותם. לכן, ניתן היה לראות ב'שינוי' לא חריגה מהנורמה, כי אם חלק צפוי וניתן לחיזוי ממעגל החיים.

עבר ועתיד: עם הבנה מחזורית של זמן, ההבחנה בין עבר לעתיד עשויה להיות פחות משמעותית. אפשר לראות ב'עתיד' רק עוד מחזור המשקף את העבר וההווה; לראות את ה'עבר' לא כדבר שהיה ונעלם, אלא ככזה שיחזור שוב ושוב.

המתנה: מינים רבים של עכבישים ממתינים ללא תנועה במשך שעות או אפילו ימים לטרף שילכד ברשתם. תכונה זו מעוררת מחשבות על סבלנות ואיפוק, על שלוה פנימית, ועל תחושת הזמן החולף. העכבישים עשויים לראות ב'פעולה' לא תנועה מתמדת, כי אם יכולת לחכות בסבלנות אין-קץ לרגע הנכון. דרך פרספקטיבה כזו, ניתן לראות ב'זמן' לא משהו שיש למלא בפעילות, אלא כמצע להתבוננות סבלנית ולציפייה.

הרעיון של זמן מחזורי, בניגוד לזמן לינארי, מוצא הד מעניין ברעיון 'החזרה הנצחית' של מירצה אליאדה,³³ שעוסק בהתחמקותו של האדם הארכאי מן ההיסטוריה, שנורית כחץ מן העבר אל העתיד. אליאדה טוען כי כל ריטואל מהווה חזרה ושינון של מיתוס, ובכך יוצר תבנית זמן מעגלית שמותירה את מתרגל הריטואל מחוץ למרוץ חסר המשמעות של ההיסטוריה. 'השתתפותו' של העכביש ברובד המידי והממשי של המציאות בוודאי אינה שקולה לשהייה בתהליך טקסי, אולם במידה רבה היא מצויה היכן שהריטואל האנושי מסמן כאחת ממטרותיו – חיבור אל הזמן המחזורי, השתתפות בעולם הטבעי ויצירת זיקה אל ה'היות בעולם'.³⁴

אונטולוגיה של התחדשות (רגנרציה)

לעכבישאים יש יכולת יוצאת דופן לחדש חלקי גוף שאבדו (רגנרציה), או לאבד כאלה באופן מכוון (אוטוטומיה).³⁵ יכולת זו מאפשרת להם לשרוד מפגשים שיהיו קטלניים עבור יצורים רבים אחרים, כגון התקפות של טורפים או סכסוכים טריטוריאליים. כאשר הם נפצעים, עכבישים יכולים להשיל את הגפיים שלהם ובהמשך לשקם אותן, ובכך לשקם את שלמות גופם. יכולת התחדשות כזו, עשויה כמובן, להשפיע על האונטולוגיה העכבישית.

התגלמות (embodiment) והתחדשות: בפוטנציאל המתמיד שלהם להתחדשות פיזית, עכבישים יכולים להחזיק בתפיסה שונה של גופם מזו של בני האדם. בניגוד לאחרונים, שתופסים את גופם כישויות יחסית

³³ אליאדה, מ. (2000). *המיתוס של השיבה הנצחית – ארכיטיפים וחזרה*. הוצאת כרמל.

³⁴ Heidegger, M. (2010). *Being and time*. Suny Press.

³⁵ Eisner, T., & Camazine, S. (1983). Spider leg autotomy induced by prey venom injection: an adaptive response to "pain"? *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 80(11), pp. 3382-3385.

יציבות שהשתנותן צועדת על פי רוב בכיוון אחד, עכבישים עשויים לתפוס את הפיזיות שלהם כנוזלית ומתחדשת כל הזמן. העצמי הפיזי עשוי להיתפס כחולף וניתן לשינוי. תהליך איבוד איבר וחידושו עשוי להיתפס לא כמשבר, אלא כמעגל טבעי של אובדן והתחדשות.

תפיסת נזק וריפוי: יכולת ההתחדשות של העכבישים עשויה גם לעצב את תפיסת הנזק והריפוי שלהם. כאשר אנו בני האדם רואים לעתים קרובות בפציעות שיבושים משמעותיים למצב הווייתנו הרגיל, עכבישים יכולים לראות בפציעות חלק ממעגל הקיום הרגיל. נקודת מבט זו עשויה להוליד אונטולוגיה שבה ריפוי אינו מעשה יוצא דופן אלא היבט נורמלי של הקיום.

הישרדות והקרבה: פעולת האוטוטומיה – כריתה עצמית של איבר כדי להתחמק מטורף או כדי לשרוד פציעה – היא פעולה של הקרבה מכוונת למען טובת האורגניזם כולו. במסגרת האונטולוגיה העכבישית, מושגים של הקרבה והישרדות עשויים להיות קשורים קשר הדוק זה בזה. ההישרדות עשויה להיתפס לא רק כמצב של הווייה פסיבית, אלא כתהליך אקטיבי שכוון בהקרבה אישית ובהתחדשות שכרוכה בויותר.

המשכיות עצמית: היכולת של עכבישים לחדש איברים אבודים מעלה גם שאלות מעניינות לגבי המשכיותו של העצמי. אם עכביש מאבד רגל ואז מצמיח אותה מחדש, האם הרגל החדשה 'זהה' לרגל הישנה? האם העכביש הוא 'אותו' עכביש כמו מקודם? הדבר מעלה על הדעת את פרדוקס 'הספינה של תזאוס', שהוצג על ידי פלוטארכוס, ומאתגר את ההבנה המסורתית שלנו לגבי זהות ושינוי.³⁶

חוסן והסתגלות: יכולת ההתחדשות מבטאת את החוסן וכושר ההסתגלות המשמעותיים של העכבישים. תכונות אלו עשויות להוביל להתמקדות אונטולוגית בחוסן ובטרנספורמציה כהיבטים בסיסיים של הקיום. הסתגלות לסביבה והתגברות על מצוקות הן תכונות אינהרנטיות הטבועות באורח החיים העכבישי.

היכולת הביולוגית המרתקת של התחדשות בעכבישים מספקת מצע עשיר של מטפורות ותובנות, המאתגרות את המושגים שלנו לגבי התגלמות, זהות, הישרדות וחוסן. דרך נקודת מבטו של העכביש, אנו עשויים לפתח אונטולוגיה המאמצת שינוי, הסתגלות והתחדשות מתמדת, כממדים חיוניים של הקיום האנושי.

אונטולוגיה של בדידות

עכבישים הם לרוב יצורים בודדים. לכן, הבנתם את ה'אחרים' עשויה להיות שונה מהותית מזו של בני האדם. האונטולוגיה שלהם עשויה לכלול אינדיבידואליות אשר מושרשת עמוק בהווייתם. מושגים של שיתוף, שיתוף פעולה או אמפתיה עשויים להיות נעדרים לחלוטין או שונים בתכלית מאלה שלנו. 'אחרות'

³⁶ פרדוקס 'הספינה של תזאוס': הספינה ששימשה את תזאוס נשמרה באתונה כאנדרטה במשך מאות שנים. עם הזמן, כאשר חלקי העץ של הספינה החלו להתפרק, הם הוחלפו בחלקים חדשים, זהים, עד שבסופו של דבר, כל חלק בודד של הספינה המקורית הוחלף. הפרדוקס מעלה את השאלה: האם הספינה המשוחזרת היא עדיין אותה ספינה כמו ספינת תזאוס המקורית? אם לא, באיזה שלב היא הפכה לספינה אחרת? אם זו עדיין אותה הספינה, איך זה יכול להיות, אם אף אחד מהחלקים המקוריים לא נשאר? סיבוך נוסף לפרדוקס מוצע עם הרעיון שהחלקים המושלכים נאספים ומשמשים להרכבת ספינה שנייה. איזו ספינה היא ספינת תזאוס - זו המכילה את כל החלקים המקוריים, או זו שהמשיכה להתקיים ולשמור על צורתה באמצעות החלפת חלקיה? פרדוקס ספינת תזאוס מעלה שאלות פילוסופיות עמוקות לגבי טבעה של זהות והמשכיות לאורך זמן. נעשה בו שימוש בתחומים רבים של פילוסופיה, כולל מטפיזיקה, פילוסופיית הנפש, ואפילו בדיונים על זהות אישית והמשכיות התודעה. היא מאתגרת את ההבנה שלנו לגבי מה הופך חפץ או אדם להיות זהים לאורך זמן למרות שינויים בחלקים או במאפיינים שלו.

עשויה להיות מובנת אך ורק בהקשר של איום או זיווג (השניים עלולים גם להיות כרוכים זה בזה, כמו למשל במקרים שבהם הנקבה טורפת את הזכר לאחר ההפריה), ולא ביחסים חברתיים מורכבים יותר. למרות תפיסת המציאות הרשתית, שבה לכאורה כל דבר עשוי להשפיע על דברים רבים אחרים, הבדידות המובנית באופיים הביולוגי של העכבישים, הופכת אותם ליצורים אוטונומיים כמעט לחלוטין, מן הבחינה החברתית. ראוי לציין הסתייגות אחת שרלוונטית לפרק זה: אצל בני אדם בדידות נתפשת על פי רוב כפונקציה התנהגותית. ככזו, היא עשויה להיות, לא מקור, כי אם תוצאה או סימפטום. פרק זה נכתב מתוך הנחה שבשונה מהמקרה האנושי, הבדידות העכבישית היא עניין גנטי, תכונה שהינה אינהרנטית לסדרת העכבישאים כולה. ככזו, הבדידות תעצב את תפיסת העולם של העכביש, ולא ההיפך.

אינדיבידואליות ועצמיות: חשיבותו של הפרט עשויה להיות חלק מרכזי באונטולוגיה העכבישית. עכבישים עשויים שלא להמשיג שום הבחנה בין 'עצמי' ו'קהילה' באופן שבו בני האדם עושים זאת. במקום זאת, ההתמקדות הפילוסופית שלהם יכולה להיות כמעט לחלוטין בקיומו ובחוויותיו של הפרט.

אחרות וניכור: בתפיסת עולמו של הפרט, פרטים 'אחרים' עשויים לייצג תחרות, סכנה או בני זוג פוטנציאליים, אך לעיתים רחוקות חברות או שיתוף פעולה. המושג 'אחרות' יכול להיות קשור לניכור עמוק, המעלה על הדעת את "מצב הטבע" ההובסיאני.³⁷ לעכבישים ככל הנראה אין הבנה אונטולוגית של קרבה או קשרים חברתיים, מעבר לאינטראקציות הבסיסיות הללו.

הישרדות והסתמכות עצמית: מאחר שעכבישים בדרך כלל דואגים לעצמם, האונטולוגיה שלהם עשויה להדגיש הישרדות והסתמכות עצמית. רעיונות של תלות או שיתוף פעולה, הנפוצים מאד בקיום החברתי של ההומו ספינס, עשויים להיעדר במידה רבה או להיתפס באופן שלילי אצל העכבישאים. ניתן לשפוט את המושגים 'כוח' ו'יכולת' רק במונחים אינדיבידואליים, בהתבסס על יכולתו של היחיד לשרוד ולהתרבות (כמעט) באופן עצמאי.

בידוד וקיום: בהיותם יצורים בודדים, עכבישים עשויים להמשיג את הקיום כמבודד באופן מהותי. האונטולוגיה שלהם עשויה להיות נטולת מושגים של חוויות משותפות או תודעה קולקטיבית. ניתן לראות את הקיום כסדרה של חוויות בודדות, כאשר כל פרט מנווט את המציאות שלו לבד לחלוטין.

הזדווגות וקונפליקט: בקיומו הבודד של העכביש, אינטראקציות עם אחרים סובבות לרוב סביב רבייה וקונפליקט. לכן, הפילוסופיה שלהם עשויה לראות את אלה כאופני האינטראקציה העיקריים עם אחרים. ניתן לראות את טבען של 'מערכות יחסים' במונחים של אינטראקציות חיוניות אלו. יש לזכור כי אצל מיני עכבישים מסוימים, הרבייה עצמה עלולה לגרור פעולה של טריפה, ולהביא בכך למותו של אחד מן הפרטים (בדרך כלל הזכר).

טיפול אימהי: למרות האמור לעיל, בעוד שעכבישים רבים מתבודדים, אצל חלק מן המינים, הנקבות מפגינות התנהגויות אימהיות כמו שמירה על הצעירים או נשיאתם על הגב. כפי שנכתב לעיל, לעתים מגיע הטיפול האמהי לנקודת קצה של אלטרואיזם שבמסגרתה תקריב האם את עצמה כארוחה לצאצאיה. תכונה זו בהחלט מעוררת תהיות לגבי הקשר והיחס בין פרטים, ועשויה להכניס תחושה של 'משפחה' או 'קהילה' לאונטולוגיה העכבישית, המתמקדת בדרך כלל בפרט הבודד. מושגים ותהיות פילוסופיות אודות חובתה

³⁷ ראו Hobbes, T. (1967). *Hobbes's Leviathan*. Рипол Классик. pp. 92-97

והקרבתה של האם, הקשר החזק בין האם לצאצאיה, יכולים להוביל גם לרעיונות של הגנה, טיפוח והעברת חיים מדור לדור.

מהאינדיבידואליות הרדיקלית שלהם ועד לתפיסות הייחודיות לגבי 'אחרות', עכבישים מזמינים אותנו להטיל ספק בגבולות ה'עצמי', ה'קהילה' וה'קיום'. אורח החיים שלהם – החל מהישרדות והסתמכות עצמית מוחלטת ועד לדקויות של טיפול אימהי קיצוני – מביא אותנו להעריך מחדש את רעיונות הכוח, היחסים וההקרבה שלנו, בני האדם. העכביש חושף נוף פילוסופי ייחודי, המדגיש את חשיבות היציאה אל מחוץ למסגרות האנתרופוצנטריות, על אף הסתירה המגולמת בעובדה שחקירה שכזו אינה יכולה להיות חפה ממבט אנתרופוצנטרי, כפי שכבר נטען קודם לכן.

אונטולוגיה מונעת אינסטינקט

זהו הפרק הבעייתי ביותר מבחינתי, וכמעט שויתרתי עליו. במידה רבה ניתן לומר שהוא מייצג שאריות מן התפיסה האנתרופוצנטרית-מאד, שמייחסת לכל התנהגות חייתית אינסטינקטים על פני חישוביות ובחירה מודעת. כפי שראינו במקורות שצוטטו לעיל, עדויות ללמידה מטעויות, תכנון מראש, זיכרון ואף יכולת של שיפוט ובחירה תועדו לא מעט במחקרים שנעשו על עכבישים בשנים האחרונות. אולם, מאחר ובכל זאת מהדהדת מחשבה זו גם מדורים משמעותיים מאד בחקר ההתנהגות האנושית (למשל ובעיקר בפסיכואנליזה), שמתייחסים להתנהגויות אנושיות רבות כביטויים של דחפים אינסטינקטיביים שפשוט לא עלה בידיו של האגו לרסן, בחרתי בכל זאת לכתוב את הפרק ולהציג את המתווה המוצע כאן, לאונטולוגיה שכרוכה באינסטינקטים, ולא בהתנהגות נלמדת.

דטרמיניזם ובלתי נמנעות: עכבישים פועלים במידה רבה על סמך אינסטינקט, כאשר פעולותיהם, לפחות על פי הידוע לנו כיום, מתוכננות על ידי המבנה הגנטי שלהם ואינן נלמדות או נעשות מתוך בחירה. איכות זו עשויה להוביל לאונטולוגיה המדגישה דטרמיניזם ובלתי-נמנעות (inevitability). אפשר לראות ב'בחירה' כלא קיימת, וכל אירוע ופעולה יכולים להיראות ככאלה שנקבעו מראש.

פעולה וזהות: עם התנהגות שקשורה כל כך לאינסטינקט (בהנחה שזה המצב), האונטולוגיה העכבישית עשויה לקשור קשר הדוק בין "פעולה" ו"זהות". מה שעכביש 'עושה' עשוי להיראות כביטוי הבסיסי של מה ש'הוא'. דיונים פילוסופיים עשויים להתמקד בפעולות ולא במושגים מופשטים של זהות או אישיות. זוהי מחשבה מעניינת על הקשר בין הפרט לתכלית שהוא ממלא בעולם, ועל האופן שבו הזהות שלנו מובנית ומעוצבת על ידי התכלית הזו.

טבע וטיפוח: המושג 'טיפוח' (nurture) או 'התנהגות נלמדת' עשוי להיות נעדר מהאונטולוגיה העכבישית. ההתמקדות יכולה להיות ב'טבע' או באינסטינקט, כאשר כל יצור נולד עם מערכת קבועה של התנהגויות. הרעיון של צמיחה אישית או שינוי לאורך זמן עשוי להיות מינימלי, עד לא קיים.

מטרה: עם פעולות והתנהגות שנראות מתוכננות מראש, עכבישאים עשויים לראות את 'מטרת החיים' במונחים פשוטים וישירים: לעקוב אחר האינסטינקטים של הפרט כדי לשרוד, להתרבות ולהבטיח את הישרדותם של צאצאיו.

חופש והכרח: ייתכן שתפיסת עולמו של עכביש לא תכלול כלל מושג של 'חופש' כפי שבני אדם מבינים אותו. ניתן לראות את החיים כסדרה של פעולות הכרחיות, המונעות על ידי אינסטינקט. מצד שני, אולי זה לא ייראה וייתפס כ'אילוץ', אלא פשוט כמו הדרך שבה הדברים פועלים.

סיכום

המאמר שלעיל ביקש להציג מתווה ספקולטיבי לאונטולוגיה עכבישית. ככל שמעמיקה החקירה, אנו מוצאים את עצמנו לכודים ברשת מורכבת של רעיונות, נקודות מבט והשערות המאתגרות את השקפת הקיום האנתרופוצנטרית שלנו. התפיסה החושית הייחודית של העכבישאים, הכוללת רטט, אותות כימיים ומגע, מזמינה אותנו לדמיין מחדש את תפיסת המציאות שלנו, ולחשוב על הקיום באמצעות 'מסגרת עבודה' המדגישה חוויות מוחשיות וישירות. רשת הקורים, שלוחה של הגוף והחושים של העכביש, מטשטשת את הגבולות בין העצמי לסביבה, ומטילה ספק בהבנתנו שלנו את העצמיות ואת היחסים והזיקות עם העולם הסובב אותנו.

הקיום הבודד של העכבישים והדינמיקה של טורף-נטרף מאירים עוד יותר את ערכי האינדיבידואליות (שלא בטוח שלאדם כדאי לאמץ אותה), ההישרדות, והדואליות הקיימת תמיד, של חיים ומוות. תפיסת הזמן המחזורית של העכבישים (המשוערת) משבשת את התפיסה הליניארית שלנו לגבי עבר, הווה ועתיד, תוך שימת דגש על דפוסים של חזרה, הישנות והתחדשות. כך גם היכולת המסקרנת של עכבישים לשקם חלקי גוף אבודים ופגועים, מציירת תמונה של עצמי משתנה ומשתקם, ומדגישה תכונות של הישרדות והסתגלות. עניין זה גם מניע אותנו להטיל ספק, או לפחות להרהר, במושגים של המשכיות וזהות.

בעידן שבו אנו חיים, שזכה זה מכבר לכינוי 'אנתרופוקן', ומוגדר על ידי שינויים קיצוניים בסביבה שנגרמו בידי האדם, בניית מתווה לאונטולוגיה עכבישית משמשת תזכורת לאינספור דרכי ה'הוויה' בעולם. זוהי קריאה להכיר, לכבד וללמוד את העולם מתוך נקודות מבט לא-אנושיות. כאשר אנו טווים את מארג העתיד שלנו, עלינו לזכור שרשת החיים מורכבת מאינספור קורים, שכל אחד מהם מייצג צורה ייחודית של קיום. על ידי רכישת כבוד לקורים המגוונים הללו, נוכל לשאוף לעולם מאוזן, בר קיימא ומכיל יותר.

בעוד שאונטולוגיה עכבישית אולי נראית לנו זרה עד כדי בלתי אפשרית, המתווה המשוער שלה מציע לנו בכל זאת כמה תובנות משמעותיות. התחשבות בנקודת המבט העכבישית מאלצת אותנו לצאת מאזורי הנוחות האנתרופוצנטריים שלנו ולראות את העולם מפרספקטיבה שונה בתכלית. למרות שככל הנראה לעולם לא נבין לגמרי את המורכבויות הקיומיות בחייו של היצור הזר והמוזר הזה, הניסיון לעשות זאת מעשיר את הבנתנו את העולם ואת מקומנו בתוכו. קורי העכביש, אם כן, מסמלים לא רק רשת של חוטי משי, אלא מארג של ידע, חוכמה ותובנות עמוקות, המזמינים אותנו לטוות נרטיבים חדשים עבור עתידנו המשותף על פני כדור הארץ.